

1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ- DERS 5

METİN ÇORABATIR

İlk dört derste sırasıyla, sözleşmenin tarihi arka planını konuştuk; sözleşmenin ayrılmaz bir parçası olan 1951 Cenevre Tam Yetkili Delegeler Konferansı'nın nihai kararını inceledik. Sözleşmenin başlangıç bölümünü gözden geçirdik.

Daha sonra da sözleşmenin ana metnini ele aldık.

İlk olarak mülteci tanımını içeren 1. maddeden başladık.

Birinci madde A, B, C, D, E ve F paragraflarından oluşuyor.

Birinci maddenin A paragrafı, mültecinin tanımını yapıyor. Birinci maddenin B paragrafı ise imza atacak devletlerin sayısını arttırmaya yönelik bir çabayı içeriyor. Mülteci tanımından doğan ülke yükümlülüklerini *1 Ocak 1951 öncesi meydana gelen olaylardan* dolayı bu tanıma giren kişilerle sınırlıyor. Bununla da yetinmeyip, isteyen ülkelere, sözleşmeden doğacak yükümlülüklerini **1 Ocak 1951 öncesinde, Avrupa'da meydana gelen olayların mağduru kişilerle sınırlama imkânı** tanıyor. 1967 Protokolü ile bu zaman ve coğrafi kısıtlama kaldırılıyor. Ancak daha önce coğrafi kısıtlamayla 1951 Sözleşmesi'ne imza atan ülkeler, 1967 Protokolü'ne taraf olarak zaman kısıtlamasını kaldırırken, isterlerse coğrafi kısıtlamayı sürdürebiliyorlar. **Türkiye de dahil çok az sayıda ülke, günümüzde coğrafi kısıtlama uygulamayı sürdürüyor. Bu ülkeler, sorumluluklarını Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucu mülteci olan kişilerle sınırlandırıyorlar.**

Ancak sözleşmenin 42. maddesi, bazı maddelerin mutlak geçerliliğini getiriyor. 1, 3, 4, 16(1), 33, 36-46 yürürlük maddeleri...

Bu derslerde 1951'in kurallarını anlatırken Türkiye uygulamalarından örnekler veriyoruz. Coğrafi kısıtlamaya rağmen Türkiye'nin tüm mültecilere uygulaması

gereken yükümlülükleri var. Mülteci statüsü vermese de uluslararası korumaya muhtaç kişilere 33. maddeyi uygulaması gerekiyor.

1. Madde

Üç Kısım: Pozitif tanım yapan kimler mültecidir (A) kısmı; Mülteciliğin sona eriş koşullarının hükme bağlandığı (C) kısmı; Mülteci statüsü verilmeyecek veya bu statüye layık görülmeceklerle ilgili D, E ve F kısımları. C kısmına sona erme hükümleri diyoruz. D, E, F kısımlarına ise dışarıda bırakan hükümler.

Bugünkü dersimizde sözleşmenin 1. maddesinin statü dışında bırakan D, E ve F maddelerine göz atacağız.

1951 Sözleşmesi'nin D, E ve F kısımları, sözleşmenin 1. maddesinin A kısmındaki tanıma göre mülteci olabilecek durumda olsalar da mülteci statüsünden yararlanamayacak kişileri belirtir.

Bu kişilerden birinci gruptakiler, (1 D) Birleşmiş Milletler'den zaten koruma ve yardım alan kişilerdir; ikinci grup (1 E) uluslararası korumaya ihtiyaç duymayan kişilerle ilgilidir; üçüncü grup ise (1 F) uluslararası korumaya layık görülmeyen kişileri belirler.

Normal olarak, bir kişinin mülteci statüsü belirlenirken bu gruptan birisine girdiği ortaya çıkar. Ancak bazen kişi mülteci statüsü kazandıktan sonra kendisini dışarıda bırakan bazı gerçekler ortaya çıkabilir. Bu durumda, daha önce tanınan statü iptal edilir, sona erdirilir.

1) BM'nin Koruma ve Yardımından Yararlanma

Madde 1 (D)

Bu sözleşme halen, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinden farklı bir BM kuruluşundan koruma ve yardım almakta olan bir kişiye uygulanmaz.

Bir kiŒiye herhangi bir nedenle bu koruma veya yardım sona ererse ve BMGK tarafından kabul edilen bir kararla durumu çözüme ulaŒmamıŒsa bu kiŒi kendiliğinden iŒ bu sözleşmeden yararlanır.

Bu kural çerçevesindeki *dıŒarda bırakma* BirleŒmiŒ Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinden ayrı bir BM organı ya da kuruluşundan koruma ve yardım sağlanan kiŒiye uygulanır. Benzer koruma ve yardım daha önce eski BirleŒmiŒ Milletler Kore İskân Ajansı (UNKRA) ve halen aktif olan BirleŒmiŒ Milletler Filistinli Mülteciler İçin Yardım ve alıŒma Ajansı (UNRWA) tarafından sağlanmaktaydı ve sağlanıyor. Gelecekte benzer durumlar ortaya çıkabilir.

UNRWA, Ortadoėu'nun sadece belli bölgelerinde aktif ve sadece oralarda koruma ve yardım sağlıyor. Dolayısıyla, bu bölgenin dıŒındaki bir Filistinli mülteci söz konusu yardımdan yararlanamaz ve bu nedenle mülteci statüsü 1951 Sözleşmesi kriterlerine göre değerlendirmeye alınabilir. Normal olarak bu mülteci için, onu UNRWA yardımı veya korumasından yarandıran Œartların devam ettiğini ve sözleşmenin sona erdirici hükümlerinin uygulanmasını gerektiren Œartların bulunmadığını göstermesi yeterlidir.

2) Uluslararası Korumaya İhtiyacı Olmayan KiŒiler

Madde 1 (E)

Bu sözleşme, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca, o ülkenin vatandaşlarının sahip oldukları hakları ve yükümlölükleri tanındığı kiŒilere uygulanamaz.

Bu kural, normal Œartlarda mülteci statüsünü kazanabilecek durumda olan ve bir ülkeden, ülke vatandaşlarının sahip olduğu hakların çoğunu kazanmıŒ ama resmi olarak vatandaşlığa geçmemiŒ kiŒilere uygulanır (Bu kiŒilere sıkça "Ulusal

Mülteciler” de denilmektedir). Birçok durumda, onları kabul eden ülke; kendi vatandaşlarıyla aynı etnik kökene sahip oldukları için böyle geniş haklar tanır.

Bu kuralın öngördüğü dışarda tutmaya neden olacak *haklar ve özgürlüklerin* kesin bir tanımı yoktur. Ancak dışlama, eğer kişi bir ülkenin vatandaşına yakın ölçüde asimile olmuşsa söz konusudur. Özellikle tıpkı bir ülke vatandaşı gibi sınır dışı edilmeye ya da ülkeden atılmaya karşı tam olarak korunmuş olmalıdır.

Kural, söz konusu ülkede ikamet etmekte olan kişiyi kastetmektedir. Burada ima edilen bir ziyaret değil kalıcı ikamettir. Ülke dışında ikamet eden ve o ülkenin diplomatik korumasından yararlanamayan kişi bu kuralın kapsamına girmez.

3) Uluslararası Korumaya Layık Görülmeyen Kişi

Madde 1 (F)

Bu sözleşmenin hükümleri şu konularda ciddi nedenler bulunan hiçbir kimseye uygulanmaz:

- (a) Müeyyide koyan uluslararası hukuk dokümanlarınca tanımlanan *barışa karşı bir suç, bir savaş suçu, insanlığa karşı bir suç işlemiş kişiler;***
- (b) Sığındığı ülkenin dışında bulunduğu bir zamanda ve henüz mülteci olarak o ülkeye kabul edilmeden önce, “*ciddi bir siyasi olmayan*” suç işleyen kişiler (*adi bir suç işleyen*);**
- (c) *BM amaç ve ilkelerine aykırı suç içeren hareketlerde bulunanlar.***

Çeşitli mülteci kategorilerini tanımlayan İkinci Dünya Savaşı öncesi uluslararası anlaşmalar, suçluların dışarda tutulmasına dair maddeler taşımıyorlardı. İkinci Dünya Savaşından hemen sonra ilk kez uluslararası korumaya layık bulunmayan kişileri yardım sağlanan geniş mülteci gruplarından ayrılacak hükümler geliştirildi.

Sözleşme taslağı hazırlanırken, savaş suçlarının yargılanmalarıyla ilgili hafızalar henüz çok tazeydi ve devletlerarasında savaş suçlarının korunmamaları konusunda bir uzlaşma oluşmuştu. Aynı biçimde devletlerarasında kamu güvenliği ve düzenine tehdit oluşturabilecek suçların topraklarına alınmamaları konusunda bir anlayış vardı.

Bu dışarda bırakan kurallardan herhangi birinin uygulanıp uygulanmayacağını kararlaştırmak, başvuruçunun mülteci statüsü istediği ülkenin kararına bağlıdır. Bu kuralların uygulanması için tanımlanan eylemlerden birisinin yapıldığına dair ciddi nedenlerin bulunması gerekir. Daha önce yürütülen yargılamanın delilleri istenmez. Ama bir kişinin dışarda tutulmasının ciddi sonuçları dikkate alındığında, söz konusu dışlayan kuralların yorumu dar tutulmalıdır.

a) Savaş suçları vs.

a. Müeyyide koyan uluslararası hukuk dokümanlarınca tanımlanan barışa karşı bir suç, bir savaş suçu, insanlığa karşı bir suç işlemiş kişiler;

Barışa karşı işlenen suçlar, savaş suçları veya insanlığa karşı suçlar konusunda sözleşme bu tür suçlarla ilgili tanımlar ve yaptırımlar koyan diğer uluslararası belgelere atıfta bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonundan günümüze kadar çok sayıda hukuki araç ortaya çıkmıştır. Her biri, barışa karşı suç, bir savaş suçu, insanlığa karşı suç tanımları yapmaktadırlar. En kapsamlı tanım, 1945 tarihli Londra Anlaşması ve uluslararası askeri mahkemenin tüzüğüdür.

b) Adi Suçlar

b. Sığındığı ülkenin dışında bulunduğu bir zamanda ve henüz mülteci olarak o ülkeye kabul edilmeden önce ciddi bir “siyasi olmayan”, suç işleyen kişiler;

Bu dışarıda bırakan kuralın amacı kabul eden ülkenin toplumunu ciddi bir adi suç işleyen bir mülteciyi ülke içine sokmanın yaratacağı tehlikeden korumaktır. Bu kural aynı zamanda, daha az ciddi bir adi suç ya da suçlar veya siyasi suç işlemiş mültecinin adalete teslimini hedefler.

Bir suçun siyasi olmadığını ya da tersine siyasi olduğunu belirlerken önce bu hareketin türüne ve amacına bakmak gerekir. Yani sadece siyasi nedenlerle mi suç işlenmiştir, yoksa sadece kişisel sebepler ve kazanç elde etmek için mi? Aynı zamanda, işlenen suç ile onun iddia edilen siyasi amacı arasında yakın ve *doğrudan bir bağ* olmalıdır. Suçun siyasi unsurunun aynı zamanda adi suç tarafına ağır basması gerekir. Suçun orantısız olarak iddia edilen amacını aşmamış olması lazımdır. Suçun siyasi niteliğini ayrıca eğer hunharca davranışlar içeriyorsa, kabul etmek zordur.

İşlenmiş bir suç ya da işlendiği varsayılan bir suç ancak iltica ülkesinin dışında ve ülkeye mülteci olarak girişinden önce işlenmişse dışarda bırakma kuralı uygulanır. Bu ülke normal olarak menşe ülkesidir ama kişinin mülteci statüsüne kabul başvurusu yaptığı bir ülkeden başka bir ülke olabilir.

Sığındığı ülkede ciddi bir adi suç işleyen mülteciye bu ülkenin söz konusu suçla ilgili yasası uygulanır. Aşırı durumlarda, 33. maddenin 2. paragrafı, nihai bir adli kararla ciddi bir adi suç işlediği sabitleşen kişi sığındığı ülkenin toplumu açısından ciddi bir tehdit oluşturduğu gerekçesiyle kendi menşe ülkesine sınır dışı edilebilir ya da geri gönderilebilir.

“Ciddi siyasi olmayan suç” tanımlamak zordur. Çünkü suç kavramının farklı hukuk sistemlerinde farklı anlamları olabilir. Bu bağlamda, çok büyük cezayı gerektiren suçlar anlaşılmalıdır. Küçük cezalar gerektiren hafif suçlar F (1)'in dışlayan hükümlerinin temeli olamaz.

Dışarda bırakan kuralın uygulamasında sığınma başvurusunun işlediği varsayılan suç ile karşı karşıya kalacağı zulmün arasındaki denge de dikkate alınmalıdır. Eğer kişi hayatı ve özgürlüğü tehlikedeyse, onu dışarda bırakma kararı çok ciddi bir suç işlemiş olmalıdır. Eğer zulüm korkusu daha hafifse bir kanun kaçağı olup olmadığı ve suçlu karakterinin mülteci olmasını engelleyecek boyutta olup olmadığına bakılması gerekir.

İşlenen suçun niteliğinin tespitinde hafifletici sebepler de dahil tüm faktörler dikkate alınmalıdır. Daha önceki suç geçmişi de hesaba katılmalıdır. Cezasını menşe ülkede çekmiş bulunmak veya bir aften yararlanmış olmak da geçerli faktörler olabilir mülteci kabulünde... Bu durumda dışarıda tutma kuralı, bir affa uğramasına rağmen eğer suç işleme karakteri baskın değilse uygulanmamalıdır.

Aynı şekilde işlendiği öngörülen suçun, zulüm korkusuyla ülkeden kaçarken başvurulması gereken bir eylem olup olmadığı da önem taşır. Ama burada da mesela uçak kaçırmak ve başkalarının hayatını tehlikeye atmak da zor karar verilmesi gereken bir durumdur.

Uçak kaçırmada, işlenen adi suçun dışarda bırakma kuralının öngördüğü ciddi adi suç olup olmadığı sorusu ortaya çıkıyor. Uçak kaçırmayla ilgili birçok BM uluslararası sözleşmeleri mevcuttur. Ama hiçbirisi mültecilerden bahsetmez. Ancak BM'nin konuyla ilgili bir karar taslağında: "Bu kararın kabul edilmesi, devletlerin başka hukuk kurallarıyla üstlendikleri mültecilerle ilgili yükümlülüklerini ortadan kaldırma" denilmektedir.

Uçak kaçırmalarla ilgili birçok sözleşme ve anlaşma, suç işleyenlerin, failerin taraf devletler tarafından, nasıl bir muameleye tabi tutulacaklarını tanımlar. Bu sözleşmeler, taraf devletlere; iade veya eylem, kendi semalarında işlendiyse kendi ceza yasalarına göre yargılama alternatifi sunuyor. Bu da sığınma hakkı tanımış olmayı çağırıyor.

Bu durumlarda uçak kaçırmanın 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci statüsü alınamayacağına belirlenmesinde, zulüm görme korkusunun ciddiyeti dikkate alınarak her bir vaka kendi içinde değerlendirilmelidir.

c) BM Amaç ve İlkelerine Aykırı Eylemler

c. BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı eylem yapan kişiler

Bu kısımdaki genel ifade, 1. madde F (A) ile örtüşür. Çünkü barışa karşı suç, insanlık suçu, savaş suçu aynı zamanda BM amaç ve ilkelerine karşı suçlardır. Madde 1, F (C) özel bir unsur ilave etmez ve daha önceki kısımların genel ifadesidir. Bir arada ele alındığında bu tür suçların da cezai nitelik taşıdığı anlaşılabilir.

BM Sözleşmesi'nin giriş kısmının 1. ve 2. maddeleri BM'nin amaç ve ilkelerini belirler. Ülkelerin arasındaki ilişkilerin ve uluslararası toplumun geneliyle ilişkilerinin temel ilkelerini sıralar. Buradan şu sonuç çıkarılabilir: Bu ilkelere aykırı davranan kişiler, bir üye ülke iktidarında olan ve ülkesinin bu ilkelere aykırı hareketine neden olan kişidir.

İGAM
İLTİCA VE GÖÇ
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ